

Piotr Olechowski

Biuro Badań Historycznych IPN w Warszawie

ORCID: 0000-0003-4108-2682

Przegląd współczesnych ukraińskich rozpraw naukowych, poświęconych historii II Rzeczypospolitej

Słowa kluczowe

dysertacje naukowe, Ukraina, II Rzeczpospolita, historia Polski, okres międzywojenny

Streszczenie

Tekst poświęcony został analizie trzech maszynopisów rozpraw kandydackich (doktorskich), obronionych w ostatnich latach na ukraińskich uczelniach wyższych (bądź w tamtejszych instytucjach naukowych innego typu). Dotyczą one zagadnień, związanych z historią Polski lub stosunków polsko-ukraińskich w okresie międzywojennym, które wciąż są najpopularniejszym tematem wśród ukraińskich historyków, badających dzieje Polski. Zasadniczym celem publikacji tekstu jest nie tylko zapoznanie polskich badaczy z wynikami prac ukraińskich kolegów, ale także umożliwienie im dotarcia do pełnych maszynopisów tamtejszych dysertacji, zamieszczonych w zasobach internetowych, bez konieczności wyjazdów do ukraińskich bibliotek naukowych. Analizie poddano treść maszynopisów odnoszących się do dziejów II Rzeczypospolitej i sojuszu polsko-ukraińskiego w 1920 roku w ujęciu historiograficznym, a także historii sądownictwa na terenie województwa stanisławowskiego.

Uwagi wstępne

Rosyjska agresja na terytorium Ukrainy 24 lutego 2022 roku spowodowała nie tylko masowy ruch uchodźczy i wiele osobistych tragedii ludzkich, ale także całkowite wstrzymanie działalności badawczej tamtejszych uczelni wyższych oraz instytutów naukowych. Oczywiście jest, że w obecnych warunkach nie da się prowadzić własnych badań, a tym samym finalizować rozpraw doktorskich, wieńcząc ten proces obroną dysertacji naukowej. Dodajmy jeszcze, że wielu doktorantów, ale także doświadczonych historyków z uznanym dorobkiem naukowym, walczy obecnie na froncie z bronią w ręku o niepodległość swojej ojczyzny. Warto ponadto odnotować, że jedna z ostatnich publicznych obron doktorskich odbyła się dwa dni przed rosyjską agresją – 22 lutego 2022 roku na Wydziale Humanistycznym Ukraińskiego Katolickiego Uniwersytetu we Lwowie, mgr Illja Czedoluma uzyskał stopień doktora, na podstawie dysertacji poświęconej życiu i działalności Mychajla Rudnickiego. Była to jednocześnie pierwsza obrona rozprawy doktorskiej z zakresu historii w tej uczelni¹.

Szeroko pojęta historia Polski cieszyła się w ostatnich latach dużym zainteresowaniem wśród młodego pokolenia ukraińskich badaczy. Liczba dysertacji naukowych z tego zakresu, obronionych w ostatnich latach na tamtejszych uczelniach wyższych oraz w instytutach naukowych, jest naprawdę spora. Daje to zatem możliwość kontynuowania cyklu przeglądu tych materiałów na łamach „Kwartalnika Kresowego” jeszcze przez długi okres. Miejmy jednak nadzieję, że już w niedługim czasie doczekamy się kolejnych obron ukraińskich rozpraw naukowych, poświęconych historii Polski. W ten sposób polscy historycy uzyskają nie tylko możliwość zapoznania się z zarysem treści powyższych dysertacji, ale także bezproblemowy dostęp do całości maszynopisów, bez konieczności wyjazdów do ukraińskich bibliotek czy archiwów.

Niniejszy test poświęcony został analizie treści trzech rozpraw doktorskich, obronionych przez ukraińskich badaczy w ostatnich latach. Dotyczą one dziejów II Rzeczypospolitej, prezentowanych w dotychczasowej ukraińskiej historiografii, sojuszu polsko-ukraińskiego z 1920 roku w ujęciu obu historiografii, a także sądownictwa II RP na przykładzie województwa stanisławowskiego.

---

¹ Zob. *Випускник аспірантури УКУ Ілля Чедолума захистив дисертацію доктора філософії в галузі історії*, <https://ucu.edu.ua/news/aspirant-uku-illya-chedoluma-zahystyv-kandydatsku-dysertatsiyu-z-filosofiyi/> [dostęp: 20.07.2022].

Maszynopisy zostały przygotowane na seminariach doktorskich w Czerkaskim Narodowym Uniwersytecie im. Bohdana Chmielnickiego, Przykarpackim Narodowym Uniwersytecie im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankiwsku oraz w Kijowskim Narodowym Uniwersytecie im. Tarasa Szewczenki. Potwierdza to zatem, że duże zainteresowanie historią Polski występuje nie tylko wśród badaczy z zachodnich obwodów Ukrainy, wchodzących niegdyś w skład państwa polskiego, ale także tych z centralnej części kraju.

Sądownictwo w polityce narodowościowej II RP – przykład ziemi stanisławowskiej

Obszar dawnej Galicji Wschodniej w zakresie stosunków polsko-ukraińskich nadal zajmuje wiodące miejsce wśród tematów badawczych, podejmowanych przez młode pokolenie ukraińskich historyków. Nie powinno to dziwić, wszak właśnie na tym terenie, zdominowanym liczebnie przez ludność ukraińską, w okresie międzywojennym miały miejsce największe nieporozumienia między przedstawicielami obu narodów. Choć wydawać by się mogło, że wszystkie karty z tego zakresu zostały już odkryte, to jednak niemal każdy rok przynosi ze sobą kolejne publikacje, odnoszące się do niezbadanych dotąd wątków. W nurt ten wpisuje się także praca doktorska przygotowana przez Romana Zwarycza, która poświęcona została sądownictwu w polityce narodowościowej II Rzeczypospolitej na przykładzie województwa stanisławowskiego². Dysertacja powstała pod kierunkiem prof. Oleha Żernoklejewa na Przykarpackim Narodowym Uniwersytecie im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankiwsku. Jej obrona odbyła się jednak na Czerniowieckim Narodowym Uniwersytecie im. Jurija Fedkowycza w 2019 roku, co wynika z faktu posiadania przez tę jednostkę stosownych uprawnień do nadawania stopni naukowych w poszczególnych dziedzinach nauki.

Omaiwana rozprawa składa się z czterech rozdziałów, uzupełnionych o wstęp, wnioski końcowe oraz bibliografię. Pierwsza część pracy ma charakter wprowadzający – autor skupia się w niej na

---

² Р. Зварич, *Суд і судочинство в національній політиці Другої Речі Посполитої (на прикладі Станіславівського воєводства)*, Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису, Чернівці 2019, https://chtyvo.org.ua/authors/Zvarych_Roman_Vasylovych/Sud_i_sudochynstvo_v_natsionalnii_politytsi_Druhoi_Rechi_Pospolytoi_na_prykladi_Stanyslavivskocho_voi/ [dostęp: 10.08.2022].

prezentacji dotychczasowych osiągnięć historiografii w przedmiotowym zakresie, po obu stronach granicy. Wbrew tytułowi dysertacji, główną uwagę poświęca jednak ukazaniu prac odnoszących się nie tyle do przedmiotowego sądownictwa, co do całości polityki narodowościowej międzywojennej Polski na analizowanym obszarze. Nieco lepiej wygląda natomiast prezentacja bazy źródłowej, do której sięgnął R. Zwarycz podczas pisania własnej rozprawy. Dość szczegółowo przedstawił bowiem zasoby pięciu archiwów ukraińskich (archiwa obwodowe we Lwowie, Iwano-Frankiwsku, Tarnopolu oraz Centralnego Państwowego Archiwum Wyższych Organów Władzy i Kierownictwa w Kijowie, a także Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie). Przy analizie zawartości konkretnych zespołów archiwalnych, autor posługuje się jednak bezkrytycznie językiem źródeł, określając choćby okres międzywojenny jako „polską okupację ziem ukraińskich”³.

Oprócz źródeł archiwalnych, autor skorzystał także z szeregu dokumentów opublikowanych drukiem, jak również licznych aktów normatywnych z epoki, odnoszących się do funkcjonowania sądownictwa. W dysertacji nie brakuje też wspomnień osób mających bezpośrednią styczność z ówczesnym sądownictwem na terenie województwa stanisławowskiego. Na podstawie analizy powyższego materiału R. Zwarycz stwierdził więc, że przedmiotowa tematyka nie była dotychczas poddana odrębnej analizie naukowej, uzasadniając tym samym jej wybór w ramach własnej rozprawy doktorskiej.

Rozdział drugi dysertacji dotyczy ewolucji systemowej sądownictwa II Rzeczypospolitej w ujęciu ogólnym. Autor wyróżnia tutaj dwa podokresy, zamykające się w latach 1918–1920 oraz 1921–1939. Oprócz przedmiotowych zmian w zakresie prawodawstwa i organizacji sieci sądownictwa, prezentuje także skład osobowy poszczególnych jednostek na terenie ówczesnego województwa stanisławowskiego. Zauważa przy tym, że przez wiele lat pracę sędziego i prokuratora wykonywały również osoby narodowości ukraińskiej⁴. Główny akcent położony został jednak na masowe usunięcia z powyższych posad miejscowych Ukraińców, mających wieloletnią praktykę jeszcze z czasów monarchii austro-węgierskiej⁵.

---

³ Ibidem, s. 35.

⁴ Ibidem, s. 69–71.

⁵ Ibidem, s. 67.

W tej części dysertacji autor przedstawił również kolejne propozycje ustawodawcze, odnoszące się do sądownictwa w całym okresie międzywojennym. W ramach podsumowania, R. Zwarycz stwierdził, iż w II Rzeczypospolitej ustawodawcy zbyt mocno skomplikowali funkcjonujący wcześniej na ziemiach galicyjskich austro-węgierski system prawny. Jego zdaniem, miało to na celu realizację nowej polityki narodowościowej, w której to ludność polska miała zajmować wiodące miejsce we wszystkich aspektach funkcjonowania państwa. Tym samym, jedyną drogą do uznania mniejszości narodowych za pełnoprawnych obywateli była stopniowa asymilacja⁶.

Trzecia część dysertacji poświęcona została funkcjonowaniu sądownictwa na terenie trzech okręgów sądowych (stanisławowskiego, kołomyjskiego oraz stryjskiego), wchodzących w skład województwa stanisławowskiego. Autor od razu podkreśla, że sądownictwo stało się jednym z narzędzi polityki państwowej, zmierzającej do dyskryminacji i asymilacji większości spośród miejscowej ludności (w domyśle: Ukraińców). Jako dowód na słuszność tej tezy podał jednak zaledwie jeden (!) przykład, kiedy to sąd odmówił rejestracji działalności gospodarczej, z powodu dołączenia do dokumentacji metryki w języku ukraińskim⁷. Pozostałe przytoczone przez R. Zwarycza postępowania sądowe, toczyły się bowiem przeciwko osobom prowadzącym jawną działalność wywrotową, wycelowaną w istniejący porządek prawny⁸. Autor podał również inne przykłady spraw sądowych obywateli polskich narodowości ukraińskiej, prowadzonych m.in. za organizację nielegalnych mityngów czy też tworzenia miejsc pamięci. Nie wspomniał jednak, że w państwie prawa tego typu inicjatywy wymagają uzyskania określonych zezwoleń, a tym samym nie mogą stanowić samowolnych działań. Wiele innych przykładów procesów sądowych autor odnalazł również w odniesieniu do okręgów kołomyjskiego i stryjskiego. Jak podkreślił, na tym obszarze przedmiotowe zjawisko występowało znacznie częściej, aniżeli w okręgu stanisławowskim, z powodu większego odsetka ludności ukraińskiej.

Czwarty rozdział pracy R. Zwarycza dotyczy procesów sądowych o charakterze politycznym, wszczynanych w latach trzydziestych XX wieku na analizowanym obszarze. Autor podzielił swą

---

⁶ Ibidem, s. 95.

⁷ Ibidem, s. 98.

⁸ Ibidem, s. 99–100.

analizę na dwie części, posługując się kryterium tematycznym („za przynależność do struktur OUN/UWO” oraz „za propagowanie kultury ukraińskiej”). W obu wypadkach, R. Zwarycz przytacza wiele przykładów, jego zdaniem, „pokazowych procesów o charakterze wyraźnie politycznym”. Nie wspomina jednak, że oskarżeni byli w większości wypadków związani z podziemnym ukraińskim ruchem nacjonalistycznym, którego celem było obalenie istniejącego państwa polskiego. W pełni zrozumiałe jest zatem, że w takich wypadkach organa bezpieczeństwa (w tym także sądy) musiały działać w określony sposób, zmierzający do zapewnienia porządku i spokoju obywatelom.

We wnioskach końcowych, R. Zwarycz, oprócz dalszej krytyki systemu polskiego sądownictwa w okresie międzywojennym, kolejny raz zauważa jednak, że pewną część personelu tych instytucji stanowiły osoby narodowości ukraińskiej. Od razu dodaje przy tym, iż taka była konieczność, gdyż w przeciwnym razie doszłoby do paraliżu działalności organów sądowych, ze względu na brak dostatecznej liczby kompetentnych osób narodowości polskiej.

Dysertacja doktorska Romana Zwarycza, choć mocno nasycona dość tendencyjnym podejściem, może być przydatna również dla polskich badaczy, zajmujących się nie tylko funkcjonowaniem sądownictwa II RP, ale choćby działalnością nielegalnych ukraińskich struktur podziemia nacjonalistycznego.

Ukraińska historiografia międzywojennej Polski (1918–2012)

Wśród ukraińskich badaczy młodego pokolenia tematyka Polski międzywojennej wzbudza zainteresowanie nie tylko w poszczególnych aspektach funkcjonowania państwa, ale także w ujęciu historiograficznym. Dobrym tego typu przykładem jest obroniona w 2013 roku w Kijowskim Narodowym Uniwersytecie im. Tarasa Szewczenki praca *Ukraińska historiografia międzywojennej Polski (1918–2012)*, autorstwa Switlany Szumychiny⁹. Rozprawa ta podzielona została na cztery rozdziały o charakterze tematycznym. Z oczywistych względów w treści maszynopisu nie ma przypisów odnoszących się do

---

⁹ С. Шумихіна, *Українська історіографія міжвоєнної Польщі (1918–2012 рр.)*, Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, На правах рукопису, Київ 2013 р., https://shron1.chtyvo.org.ua/Shumykhina_Svitlana/Ukrainska_istoriohrafiiia_mizhvoiennoi_Polschi_1918-2012_rr.pdf? [dostęp: 10.08.2022].

źródeł archiwalnych – zasadniczą część materiału poddanego analizie badawczej stanowią opublikowane na Ukrainie prace innych historyków, dotyczące dziejów II Rzeczypospolitej.

Pierwsza część rozprawy poświęcona została charakterystyce tychże opracowań, wraz ze wskazaniem wcześniejszych osiągnięć naukowych w przedmiotowym zakresie. Autorka wymienia również najważniejsze ukraińskie ośrodki naukowe wraz z nazwiskami zatrudnionych w nich badaczy, podejmujących w swych dociekaniaх tematykę związaną z Polską międzywojenną. W tej części dysertacji nie brakuje także przywołań tekstów powstałych w okresie Związku Radzieckiego, wraz z słusznym komentarzem autorskim, na temat ich mocno wątpliwej jakości. Niemniej, choć autorka unika określenia „polska okupacja”, to jednak posługuje się sformułowaniem „ukraińskie etniczne ziemie w składzie II Rzeczypospolitej”, z czym można oczywiście polemizować.

Następne rozdziały dotyczą już właściwej tematyki dysertacji – charakterystyki dziejów Polski międzywojennej w dotychczasowych badaniach historyków ukraińskich. Zostały one ułożone w porządku chronologicznym, według istotnych cezur dwóch dekad funkcjonowania polskiej państwowości między wojnami.

Drugi w kolejności rozdział całej dysertacji, poświęcony został okresowi odrodzenia i utrwalania państwa polskiego po zakończeniu Wielkiej Wojny, jak określano wówczas I wojnę światową. Autorka rozpoczyna od charakterystyki dzieł ukraińskich historyków, dotyczących procesów odnowienia polskiej państwowości oraz uzyskania przez nią uznania na arenie międzynarodowej. Następnie skupia się na kwestii polsko-ukraińskiej wojny w latach 1918–1919, poczynając od walk o Lwów, a następnie przechodząc do charakterystyki pozostałych działań zbrojnych w Galicji Wschodniej. Autorka zauważa w tym procesie również pewne braki w dotychczasowej historiografii ukraińskiej, dotyczące przyczyn dość pasywnej postawy części ludności, która nie wspierała działań ukraińskiej armii¹⁰.

Ostatni podrozdział drugiej części dysertacji dotyczy analizy działalności „rządu” Józefa Piłsudskiego i polskich polityków wobec ukraińskiej i innych mniejszości narodowych. Pewne wątpliwości wzbudza jednak samo sformułowanie w ten sposób nazwy tej części pracy, gdyż J. Piłsudski sprawował co prawda dwukrotnie urząd

---

¹⁰ Ibidem, s. 59.

premiera (stał więc na czele rządu), jednakże przez większość okresu międzywojennego, kontrolował sytuację niejako „z tylnego siedzenia”. Stąd też, wskazane byłoby jednak użycie innego sformułowania, aniżeli „rząd” Piłsudskiego, które wyraźnie sugeruje, jakoby stał on na jego czele przez cały okres międzywojenny. Po dokonaniu analizy dotychczasowych osiągnięć ukraińskich historyków, autorka dochodzi do słusznego zresztą wniosku, iż do odkrycia pozostaje jeszcze wiele wątków (nie tylko pobocznych) w przedmiotowym zakresie¹¹.

W rozdziale trzecim S. Szumychina skupia się na analizie ukraińskiej historiografii w odniesieniu do rozwoju II Rzeczypospolitej w aspekcie politycznym, kulturowym i społeczno-ekonomicznym. Rozpoczyna od przedstawienia najważniejszych poglądów ukraińskich historyków na ewolucję sytuacji politycznej w międzywojennej Polsce. Zauważa przy tym, że dotychczas ukraińscy badacze najwięcej miejsca poświęcili procesowi konstytucyjnemu II RP, jak również przebiegowi wyborów parlamentarnych w latach 1922, 1928 i 1935. Znacznie gorzej zbadano natomiast okres od śmierci Józefa Piłsudskiego do wybuchu II wojny światowej (1935–1939).

Następny fragment tej części rozprawy dotyczy rozwoju międzywojennej Polski w aspekcie gospodarczym. Po analizie wielu tekstów badaczy ukraińskich, autorka doszła do wniosku, iż w tamtejszej historiografii dominuje tendencja, podkreślająca zbyt wolny rozwój poszczególnych gałęzi przemysłu. Jednocześnie S. Szumychina wskazuje na konieczność dalszego rozwoju badań, przede wszystkim w zakresie dogłębnej analizy działań poszczególnych rządów II RP w aspekcie zapobiegania kryzysom gospodarczym oraz pomocy udzielanej w tym względzie przez państwa zachodnie¹².

Ostatni podrozdział trzeciej części dysertacji poświęcony został natomiast zagadnieniom kulturalnym i duchowym. Autorka słusznie konstatuje w nim, iż współcześni badacze ukraińscy rzadko są obiektywni w wyrażaniu własnych wniosków w tym zakresie. Jej zdaniem, wynika to z faktu, że koncentrują się oni niemal wyłącznie na badaniach „ukraińskich etnicznych ziem w składzie II Rzeczypospolitej”, co prowadzi do mocnego zaangażowania emocjonalnego, które nie powinno cechować zawodowego historyka¹³. S. Szumychi-

---

¹¹ Ibidem, s. 77.

¹² Ibidem, s. 111.

¹³ Ibidem, s. 131.

na wskazuje również na konieczność znacznego rozszerzenia badań w aspekcie kulturalnym i duchowym, w odniesieniu do ostatnich czterech lat funkcjonowania międzywojennej Polski.

Ostatni rozdział omawianej dysertacji dotyczy historiografii ukraińskiej wobec polskiej polityki zagranicznej w okresie międzywojennym. Autorka skupia się w tej części przede wszystkim na głównych kierunkach stosunków międzynarodowych z szeroko pojętym Zachodem oraz kwestii ówczesnych relacji polsko-radzieckich. W opinii S. Szymuchiny kolejny raz ukraińscy historycy badający dzieje II RP przywiązują zbyt dużą wagę do zagadnień związanych wyłącznie ze stosunkami polsko-ukraińskimi, tracąc w ten sposób szerszą perspektywę relacji II RP z innymi mniejszościami oraz krajami Zachodu¹⁴. Podobne zdanie autorka wyraża również w zakresie dotychczasowej ukraińskiej historiografii stosunków polsko-radzieckich w okresie międzywojennym. Tutaj jednak zauważa, że badacze skupiali się przede wszystkim na kwestiach politycznych, ignorując chociażby kwestię wielu mieszkańców II RP (obywateli polskich) o wyraźnych sympatiach komunistycznych. Grupa ta stanowiła oczywisty cel radzieckich służb specjalnych, zmierzających do realizacji wielu działań o charakterze sabotażowym¹⁵.

We wnioskach końcowych S. Szymuchina zauważa, że wśród ukraińskich historyków podejmujących w swych badaniach kwestie dotyczące II Rzeczypospolitej, zdecydowanie dominują aspekty polityczne oraz te związane ze stosunkami polsko-ukraińskimi. Autorka stawia wobec tego postulat znacznego rozszerzenia pól badawczych: analizy zmian demograficznych w strukturze obywateli polskich, kwestie życia codziennego, walki z bezrobociem i szeroko pojętej pomocy społecznej.

Podsumowując, pracę S. Szymuchiny należy uznać za istotny głos w dyskusji nad dotychczasowymi badaniami ukraińskich historyków, zajmujących się dziejami Polski międzywojennej. Treść maszynopisu z całą pewnością może również posłużyć polskim badaczom, którzy nie zawsze mają możliwość dotarcia do wszystkich prac (zwłaszcza tych, publikowanych w niszowym wydawnictwach periodycznych) historyków ukraińskich.

---

¹⁴ Ibidem, s. 147.

¹⁵ Ibidem, s. 161.

Sojusz polsko-ukraiński 1920 roku w obu historiografiach

Pozostając w kręgu prac doktorskich o charakterze historiograficznym, wypada odnotować także powstanie rozprawy doktorskiej autorstwa Witalija Borymskiego *Polsko-ukraiński sojusz 1920 r. w ukraińskiej i polskiej historiografii*. Rozprawa powstała na Czerkaskim Narodowym Uniwersytecie im. Bohdana Chmielnickiego, pod kierunkiem prof. Witalija Masenki¹⁶. Liczący 285 stron maszynopis podzielony został na cztery rozdziały.

Pierwszy z nich ma charakter wprowadzający do zasadniczej tematyki – autor przedstawił w nim dotychczasowe osiągnięcia obu historiografii, bazę źródłową oraz przyjęte przez siebie metody badawcze. Warto podkreślić, że W. Borymski w sposób niezwykle szczegółowy zaprezentował zebrany przez siebie materiał źródłowy, dzieląc go aż na dziesięć kategorii (prace zbiorowe, monografie, niepublikowane maszynopisy rozpraw kandydackich i doktorskich – według polskich norm doktorskich i habilitacyjnych, przewodniki i skrypty naukowe dla studentów, materiały wydane po zakończeniu konferencji, sympozjów i „okrągłych stołów”, literatura o charakterze publicystycznym, opublikowane źródła archiwalne, wszelkiego rodzaju wspomnienia, dzienniki i pamiętniki, prasa z epoki wydawana w języku polskim i ukraińskim oraz wykazy bibliograficzne i opublikowane w czasopismach naukowych recenzje prac, odnoszących się do przedmiotowej tematyki). Warto zatem podkreślić, że tak szczegółowe zestawienie jest niezwykle rzadko spotykane w badaniach naukowych, nie tylko na poziomie rozprawy doktorskiej.

Drugi rozdział omawianej dysertacji dotyczy dyskusji na temat polsko-ukraińskiego sojuszu 1920 roku, toczonych przez historyków obu narodowości jeszcze w okresie międzywojennym. Co niezwykle istotne, autor prezentuje w tej części rozprawy nie tylko polski i ukraiński punkt widzenia, ale także osiągnięcia historiografii radzieckiej w dwudziestoleciu międzywojennym. Zauważa przy tym, że pewne rozbieżności w ocenie poszczególnych aspektów sojuszu wśród ówczesnych autorów ukraińskich, wynikały z ich sympatii politycznych¹⁷. Podob-

---

¹⁶ В. Боримський, *Польсько-український союз 1920 р. в українській і польській історіографіях*, Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, на правах рукопису, Черкаси 2015 р., https://chtyvo.org.ua/authors/Borymskyi_Vitalii/Polsko_ukrainskyi_sojuz_1920_r_v_ukrainskii_i_polskii_istoriohrafiiakh/ [dostęp: 10.08.2022].

¹⁷ Ibidem, s. 63.

nie sytuacja wyglądała również wśród polskich historyków doby międzywojennej, piszących przecież z pozycji zwycięzców. Stąd też w ich pracach rola Ukraińców ukazana została – zdaniem W. Borymskiego – niezbyt należycie, jako tych, którym przecież nie udało się stworzyć własnej, niezależnej państwowości¹⁸. Zgoła odmienne podejście prezentowała również ówczesna historiografia radziecka, według której międzywojenna Polska stanowiła „marionetkę” w rękach Zachodu, broniącą interesów „kapitalistów” na wschodzie. Autor słusznie jednak zauważa, że zwłaszcza od lat trzydziestych XX stulecia, dzieła publikowane za Zbruczem (na terenie Ukraińskiej SRR), nie miały wiele wspólnego z obiektywizmem naukowym¹⁹.

Trzecia część dysertacji W. Borymskiego dotyczy spojrzenia na sojusz polsko-ukraiński 1920 roku w okresie od wybuchu II wojny światowej do początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Autor podzielił ów rozdział na cztery części, prezentując w nich spojrzenia ukraińskich badaczy pracujących na emigracji, historyków radzieckich, jak również przedstawicieli polskiej emigracji powojennej, w konfrontacji z ustaleniami historyków działających w warunkach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Jak dowodzą badania W. Borymskiego, wśród ukraińskich historyków emigracyjnych przez wiele lat toczyły się dyskusje wokół postawy atamana Symona Petlury. Część badaczy uważała go bowiem za zdrajcę, który sprzedał „Zachodnią Ukrainę” Polakom, inni natomiast widzieli w nim męża stanu, do końca walczącego o niepodległość państwa ukraińskiego. Takie podejście wynikało oczywiście z sympatii politycznych konkretnych historyków, zazwyczaj pozycjonujących siebie wśród „petlurowców” lub „uenerowców”²⁰.

Zupełnie inaczej wyglądał natomiast oficjalny dyskurs historiografii radzieckiej. Tamtejsi badacze, choć niekiedy trudno używać tego sformułowania wobec ówczesnych historyków w ZSRR, jednoznacznie wskazywali na wojnę polsko-bolszewicką jako efekt „światowej zmywy” przeciwko rewolucji. Ówczesna Polska była wówczas ukazywana jako marionetka Ententy, zaś dyrektoriat Ukraińskiej Republiki Ludowej przedstawiano w roli „świadomego wroga narodu ukraińskiego”²¹.

---

¹⁸ Ibidem, s. 76.

¹⁹ Ibidem, s. 86.

²⁰ Ibidem, s. 98.

²¹ Ibidem, s. 110.

Wśród polskich środowisk emigracyjnych, podejmujących w latach powojennych tematykę sojuszu z 1920 roku, W. Borymski zwraca uwagę przede wszystkim na osoby skupione wokół paryskiej „Kultury” i wydawanych przez nią „Zeszytów Historycznych”. Autor zauważa przy tym, że prezentowane na łamach periodyku poglądy badaczy, w istocie były mocno zbliżone do wypowiedzi międzywojennych działaczy ruchów piłsudczykowski. Wojnę 1920 roku i ówczesny sojusz polsko-ukraiński postrzegano więc w tych kręgach jako wspólną walkę przeciwko imperializmowi bolszewickiej Rosji. Równocześnie, to samo środowisko wypracowało wówczas często powtarzane do dziś hasło: „Bez niepodległej Polski nie będzie wolnej Ukrainy, zaś bez niepodległej Ukrainy nie będzie wolnej Polski”²².

W kontekście historiografii PRL, autor zaznacza, że ówczesne ograniczenia ideologiczne w stosunku do polskich historyków, były o wiele słabsze, w zestawieniu z sytuacją w Związku Radzieckim. Dopiero na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych XX stulecia, polska historiografia miała całkowicie przyjąć założenia identyczne do tych obowiązujących w ZSRR. Opublikowano wówczas broszurę, w której J. Piłsudski nazwany został mianem „awanturnika”. Jednocześnie oba główne obozy polityczne II Rzeczypospolitej (piłsudzyscy i endecy) określane były jako elementy „antyradzieckie”²³.

Ostatni rozdział omawianej pracy poświęcony został współczesnej polskiej i ukraińskiej historiografii w odniesieniu do sojuszu obu narodów w 1920 roku. W. Borymski podkreśla w tym miejscu, że oprócz radykalnej zmiany w treści publikowanych opracowań historycznych (nieprzesiąkniętych odtąd ideologią radziecką), w ukraińskiej historiografii doszło do jeszcze innej, niemniej istotnej modyfikacji. Mianowicie wszelkie dyskusje, nie tylko na temat sojuszu Piłsudskiego z Petlurą w 1920 roku, ale również innych kwestii stosunków polsko-ukraińskich w dwudziestoleciu międzywojennym, zostały przeniesione z emigracji na teren Polski i Ukrainy. W ten sposób powstały nowe, zupełnie swobodne warunki do podejmowania kolejnych wątków badawczych z przedmiotowego zakresu. Po upływie ćwierć wieku (praca obroniona została w 2015 r.), zdaniem W. Borymskiego, dokonała się istotna zmiana w ukraińskiej interpretacji sojuszu z 1920 roku. Tamtejsi badacze w znacznej mierze przestali bowiem oskarżać Polskę i środowisko J. Piłsudskiego o zdradę

---

²² Ibidem, s. 122–123.

²³ Ibidem, s. 125.

interesów ukraińskich i wykorzystanie Ukraińców we własnych celach. Doszli przy tym do wniosku, że odrodzona Polska kierowała się wówczas przede wszystkim własnymi interesami, do czego miała zresztą pełne prawo. Z kolei polscy badacze, zdaniem autora, przestali skupiać się na symbolicznym udziale ukraińskich wojskowych w walkach przeciwko bolszewikom, podejmując tym samym znacznie szersze badania na ten temat²⁴.

We wnioskach końcowych W. Borymski wskazał na konieczność dalszych dociekań, przede wszystkim w kwestii udziału ukraińskich oddziałów kampanii 1920 roku, jak również ogólnego zaangażowania ukraińskich partyzantów w walkach przeciwko bolszewikom. Za niedostatecznie zbadane uznał również zagadnienia, dotyczące formowania oddziałów ukraińskich na terytorium Polski²⁵.

Na zakończenie warto jednak podkreślić, iż omawiana praca powstała w 2015 roku, zaś w ciągu następujących siedmiu lat opublikowano wiele pozycji, dotyczących sojuszu polsko-ukraińskiego w 1920 roku²⁶. Mimo to, można ją z całą pewnością polecić polskim historykom, jako istotną wskazówkę źródłową, pozwalającą na dotarcie do ustaleń ukraińskich badaczy.

Piotr Olechowski

Bibliografia

Niepublikowane maszynopisy prac kandydackich (doktorskich)

Боримський Віталій, *Польсько-український союз 1920 р. в українській і польській історіографіях*, Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, на правах рукопису, Черкаси 2015 р., https://chtyvo.org.ua/authors/Borymskyi_Vitalii/

---

²⁴ Ibidem, s. 167–168.

²⁵ Ibidem, s. 176–177.

²⁶ Zob. chociażby: A. Rukkas, *Razem z Wojskiem Polskim. Armia Ukraińskiej Republiki Ludowej w 1920 r.*, IPN, Warszawa 2020; *Sojusz Piłsudski – Petlura w kontekście politycznej i militarnej walki o kształt Europy Środkowej i Wschodniej*, red. T. Stępniewski, A. Górak, M. Kruszyński, IPN, Instytut Europy Środkowej, Warszawa 2020; *Sojusz Piłsudski – Petlura. Dokumenty i materiały*, red. J. Pisuliński, W. Skalski, IPN, Studium Europy Wschodniej Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2020; *Symon Petlura. Przywódca niepodległej Ukrainy*, red. M. Szumiło, IPN, Studium Europy Wschodniej Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2021.

Polsko ukraiński sojuz 1920 r. v. ukraiński i polski istoriohrafiiakh/ [dostęp: 10.08.2022].

Зварич Роман, *Суд і судочинство в національній політиці Другої Речі Посполитої (на прикладі Станиславівського воєводства)*, Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису, Чернівці 2019 р., https://chtyvo.org.ua/authors/Zvarych_Roman_Vasylovych/Sud_i_sudochynstvo_v_natsionalnii_politytsi_Druhoi_Rechi_Pospolytoi_na_prykladi_Stanyslavivskooho_voi/ [dostęp: 10.08.2022].

Шумихіна Світлана, *Українська історіографія міжвоєнної Польщі (1918–2012 рр.)*, Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, На правах рукопису, Київ 2013 р., https://shron1.chtyvo.org.ua/Shumykhina_Svitlana/Ukrainska_istoriohrafia_mizhvoiennoi_Polschi_1918-2012_rr.pdf? [dostęp: 10.08.2022].

Źródła drukowane

Sojusz Piłsudski – Petlura. Dokumenty i materiały, red. J. Pisuliński, W. Skalski, IPN, Studium Europy Wschodniej Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2020.

Opracowania

Rukkas Andrij, *Razem z Wojskiem Polskim. Armia Ukraińskiej Republiki Ludowej w 1920 r.*, IPN, Warszawa 2020.

Sojusz Piłsudski – Petlura w kontekście politycznej i militarnej walki o kształt Europy Środkowej i Wschodniej, red. T. Stępniewski, A. Górak, M. Kruszyński, IPN, Instytut Europy Środkowej, Warszawa 2020.

Symon Petlura. Przywódca niepodległej Ukrainy, red. M. Szumiło, IPN, Studium Europy Wschodniej Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2021.

Źródła internetowe

Випускник аспірантури УКУ Ілля Чедолума захистив дисертацію доктора філософії в галузі історії, <https://ucu.edu.ua/news/aspirant-uku-illya-chedoluma-zahystyv-kandydatsku-dysertatsiyu-z-filosofiyi/> [dostęp: 20.07.2022].

Review of contemporary Ukrainian academic dissertations on the history of the Second Polish Republic

Keywords

academic dissertations, Ukraine, Second Polish Republic, history of Poland, interwar period

Abstract

This piece focuses on an analysis of three typescripts of candidate (doctoral) theses which have been defended at Ukrainian universities (or other types of Ukrainian scientific institutions) in recent years. They address issues related to the history of Poland or Polish-Ukrainian relations in the interwar period that continue to be the most common topic among Ukrainian historians dealing with the history of Poland. The primary purpose of this publication is not only to make Polish scholars familiar with the work of their Ukrainian peers but also to allow them to access the full typescripts of Ukrainian dissertations published in online resources without the need to travel to Ukrainian scientific libraries. This review covers the typescripts on the history of the Second Polish Republic and the Polish-Ukrainian Alliance of 1920 from the historiographical perspective and on the history of the judiciary in the Stanisławów Voivodeship.

Ein Überblick über die zeitgenössischen ukrainischen wissenschaftlichen Abhandlungen zur Geschichte der Zweiten Polnischen Republik

Schlüsselwörter

wissenschaftliche Dissertationen, Ukraine, Zweite Polnische Republik, Geschichte Polens, Zwischenkriegszeit

Zusammenfassung

Der Text widmet sich der Analyse von drei Dissertationen in Form von Typoskripten, die in den letzten Jahren an ukrainischen Universitäten (oder an anderen akademischen Einrichtungen) verteidigt wurden. Sie befassen sich mit Fragen im Zusammenhang mit der Geschichte Polens oder den polnisch-ukrainischen Beziehungen in der Zwischenkriegszeit, die nach wie vor das beliebteste Thema unter ukrainischen Historikern sind, die sich mit der Geschichte Polens beschäftigen. Das Hauptziel der Veröffentlichung dieses Textes besteht nicht nur darin, polnische Forscher mit den Ergebnissen der Arbeiten ukrai-

nischer Kollegen vertraut zu machen, sondern auch darin, ihnen den Zugang zu vollständigen ukrainischen Dissertationen in Form von Typoskripten zu ermöglichen, die im Internet verfügbar sind, ohne dass sie sich an ukrainische wissenschaftliche Bibliotheken wenden müssen. Analysiert wurde der Inhalt von Typoskripten, die sich mit der Geschichte der Zweiten Polnischen Republik und der polnisch-ukrainischen Allianz im Jahr 1920 in historiografischer Hinsicht sowie mit der Geschichte des Justizwesens in der Woiwodschaft Stanislaw befassen.

Обзор современных украинских научных трудов по истории довоенной Польши

Ключевые слова

научные диссертации, Украина, довоенная Польша, история Польши, межвоенный период

Резюме

Настоящая статья содержит анализ трех кандидатских диссертаций, защищенных в украинских высших учебных заведениях (или в других типах научных учреждений) в течение последних лет. В них затрагиваются вопросы, касающиеся истории Польши либо польско-украинских отношений в межвоенный период, что до сих пор является самой популярной темой среди украинских историков, занимающихся историей Польши. Основной целью этой статьи является не только ознакомление польских ученых с трудами украинских коллег, но также предоставление им доступа к полным текстам диссертаций, размещенных в интернет-ресурсах, без необходимости совершать поездки в украинские научные библиотеки. Автор статьи проанализировал текст диссертаций по теме истории довоенной Польши и польско-украинского альянса 1920 года в историографическом плане, а также касающихся истории судопроизводства в довоенном Станиславском воеводстве.